

Мони Алмалех. Парите в Стария завет. – В: *Пари и култура. Money and Culture*. № 2, ВУЗФ. 2012. 3-21.
Copyright Висше училище за застраховане и финанси, 2012.

Пари и култура

Money and Culture

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Мирослав Дачев (главен редактор)
Николай Неновски
Огнян Симеонов
Радостин Вазов
Николай Крушков
Лора Шумкова
Андрей Янев

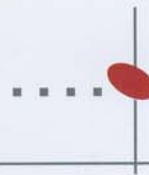
РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Григорий Вазов
Иван Искров
Левон Хампарцумян
Диана Митева
Детелина Смилкова
Борислав Сарандев
Румен Янчев
Григор Димитров
Юрий Стоянов
Мирослав Дачев

Художник на корицата:
Андрей Янев
Дизайн и предпечат:
Грийнфийл ООД
greenfeel.bg

Адрес на редакцията:
София 1618
ул. „Гусла“ №1 (кв. „Овча купел“)
Висше училище
по застраховане и финанси
тел.: (02) 40 80 15
e-mail: pariikultura@vuzf.bg
www.vuzf.bg

© Copyright 2011
Висше училище по застраховане и финанси
Никаква част от този том не може да бъде превеждана
или възпроизвеждана под каквато и да е форма без
писменото разрешение на издателя

EDITORIAL COMMITTEE

Miroslav Dachev (Editor-in-Chief)
Nikolay Nenovsky
Ognyan Simeonov
Radostin Vazov
Nikolay Krushkov
Lora Shumkova
Andrey Yanev

EDITORIAL BOARD

Grigorii Vazov
Ivan Iskrov
Levon Hampartzumian
Diana Miteva
Detelina Smilkova
Borislav Sarandev
Rumen Yanchev
Grigor Dimitrov
Yuriy Stoyanov
Miroslav Dachev

Cover: Andrey Yanev
Design and Prepress:
GreenFeel Ltd.
greenfeel.bg

Address:
1 Gusla Str., Ovcha Kupel Distr.
1618 Sofia
VUZF University
tel.: +359 2 40 80 15
e-mail: pariikultura@vuzf.bg
www.vuzf.bg

© Copyright 2011
VUZF University
No part of this volume may be translated
or reproduced in any form without
written permission from the publisher

КУЛТУРА

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ

2

БРОЙ / 2011

2011

MONEY

V U Z F U N I V E R S I T Y

Съдържание:

БИБЛИЯТА И ПАРИТЕ

- **Интервю с Епископ Сионий**, ректор на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“ 3
- **Мони Алмалех**. Парите в Стария завет 7
- **Леонард Лиджио**. Пазарът и парите в юдейската и християнската мисъл от епохата на елинизма и древния Рим 22
- **Маргарита Харбова**. Пари – изкуство – храм – памет 33
- **Лора Шумкова**. Наградата „Темпълтън“: прогрес и пропаганда 46
- **Боян Иванчев**. Парите като Табу и Postmoney 56

СЕМИОТИКА И АНТРОПОЛОГИЯ НА ПАРИТЕ

- **Бил Морър**. Антропология на парите 74

ГАЛЕРИЯ ПИК

- **Мирослав Дачев**. Пари, алегория, смисъл: по следите на една история от Новия завет 101

Table of Content:

BIBLE AND MONEY

- **Interview with Bishop Sioniy**, Rector of Higher ecclesiastical school of Sofia „St. Joan Rilski“ 3
- **Mony Almalech**. Money in the Old Testament 7
- **Leonard Liggio**. Money and market in Jewish and Christian Thought from the Age of Hellenism and ancient Rome 22
- **Margarita Harbova**. Money - Art - Temple - Memory 33
- **Lora Shumkova**. The „Templeton“ Award: progress and propaganda 46
- **Boyan Ivanchev**. Money as a taboo and Postmoney 56

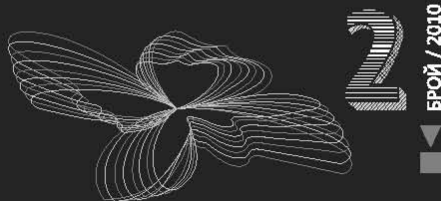
SEMIOTICS AND ANTHROPOLOGY OF MONEY

- **Bill Maurer**. Anthropology of money 74

GALLERY M&C

- **Miroslav Dachev**. Money, allegory, meaning: The road of a history of the New Testament 101

Мони Ешуа Алмалех живее и работи в София. Редовен професор в НБУ и професор в ИБЕ (Институт за български език при БАН), работил в Института за история и философия към Ерусалимския еврейски университет. Доктор на науките (2005) с изследването "Внушения за цвят в Петокнижието. Върху иврит и български език". Автор на многобройни лингвистични и семиотични трудове върху цвета в езика, литературата, фолклора, Библията. Сред тях: "Семантика и синтаксис" (1993), "Balkan Folk Colour Language" (1996), "Цветове в балканския фолклор. Езикът на цветовете" (1997), "Цвят и слово. Прагматични и психолингвистични аспекти" (2001), "Цветът в Петокнижието" (2006). Съставител на лексикографски трудове: "Българско-ивритски разговорник: Кратка морфология на иврит, около 3000 думи и изрази" (2002) и "Ивритско-български речник" (2004). Автор на студии, статии и рецензии в специализираната периодика. Носител на награда за високи научни постижения за 2002 г. в областта на хуманитарните науки, както и на приза "Най-провокиращ преподавател" на НБУ (2002).

ПАРИТЕ В СТАРИЯ ЗАВЕТ

Мони Алмалех

В края на XIX и началото на XX в. излизат от печат няколко качествени библейски енциклопедии и речници. Знанието, съдържащо се в тях е ценно, защото е плод на вековни усилия за извличане на научен тип информация от всички възможни източници – текста на Стария и Новия завет, археологията, сравнителното езикознание. Общо е мнението, че в текста на Стария завет почти не става дума за сечени монети, за това монетите, доколкото ги има в еврейската история, няма да бъдат разглеждани подробно.

Еврейската енциклопедия (JE) дава най-стройни данни за употребата на парите в Стария завет. Тя ясно различава библейските от талмудическите данни. Последните обхващат периода I-V в. и затова има съпоставимост с римските мерки и парични единици. Ценна информация има и в *The International Standard Bible Encyclopedia* (ISBE).

Всички примери на български и иврит са въведени от мене.

„Материал и форма.

Златото и среброто са общите средства за размяна в Сирия и Палестина в най-ранните времена, за които имаме исторически данни, писмени документи. Периодът на чист бартер е приключил преди Авраам. Близките отношения на страната с двете големи цивилизации на античността – Египет и Вавилон – водят до въвеждането на парите за целите на търговията. Имаме обилни доказателства за използването на тези метали в библейските текстове и знаем от паметниците, че скъпоценните метали са използвани като пари преди Авраам. Патриархът се връща от своите пътувания в Египет „богат на добитък, сребро и злато“ (Битие, 13:2). Не е

имало система от монети, а тези метали са се изчислявали във форма, удобна за употреба при размяна. Такава удобна форма са били кюлчетатата / калъпите или халките. Халките са били с обща форма и често са изобразявани или споменавани в монументите в Египет. Във Вавилон като че ли по-популярната форма е била клинът, слитъкът или плочката, каквато намира Ахан (Исус Навин, 7:21 Когато видях между користите една хубава вавилонска дреха, двеста сикли сребро, и една златна плочка тежка петдесет сикли, пожелах ги и ги взех; и, ето, те са скрити в земята сред шатъра ми, и среброто отдолу.). Това би могло да означава, че парчетата са били твърде големи за обичайна употреба, но имаме и маркирани случаи на употребата на малки парчета с такава форма (4 Царе, 12:9 А свещеник Иодай взе един ковчег и като отвори дупка на капака му, тури го при олтара отдясно на входа в Господния дом; и свещениците, които пазеха вратата, туряха в него всичките пари, които се внасяха в Господния дом.; Йов, 42:11 Тогава дойдоха при него всичките му братя, всичките му сестри и всички, които бяха го познавали по-напред, та ядоха хляб с него в къщата му; и, като плакаха за него, утешиха го относно цялото зло, което Господ му беше нанесъл; и всеки му даде по един сребърник, и всеки по една златна обица.).

Изглежда обаче, че парчетата не са били много акуратно разделяни по тяхното тегло, тъй че да могат да изпълняват функцията на пари. Затова се е налагало да бъдат претегляни, както виждаме, че се случва при продажбата на полето с пещера за гроб на Авраам в Битие, 23. Сделката сочи също, че среброто е обща валута, „съвременните пари за търговеца“. Още преди тази сделка употребата на среброто като пари от Авраам е спомената в Битие, 17:13 Непременно трябва да се обрязва и роденият у дома ти и купеният с парите ти; и Моят завет в плътта ви, ще бъде вечен завет. *Срещу думата пари* стои כֶּסֶף [кèсеф], означаваща *сребро*.

Бижутата от сребро и злато по всяка вероятност са били правени така, че да са съобразени с теглото на шекеда, за да могат да изпълняват службата на пари, в случай на нужда. Така слугата на Авраам дава на Ребека една златна халка с тежина от половин шекед, както и гривни с тежина от десет шекеда (Битие, 24:22 Като напоиха камилите, човекът взе една златна обица, тежка половин сикъл, и две гривни за ръцете ѝ, тежки десет сикли злато, и рече:).

Възлите с пари, носени от синовете на Яков в Египет, за да купят зърно (Битие, 42:35 А като изпразваха чувалите си, ето, на всеки възела с парите беше в чувала му; и те и баща им се уплашиха като видяха възлите с парите си.) навярно са били сребърни халки, вързани заедно във връзка. Ивритското כִּיקָר [кикàр] означава „нещо обло, кръгло“, като се предполага, че такъв объл, кръгъл обект, с тази тежест, е използван като пари, наричани в преводите *талант*. Обичайният термин за пари е *сребро* כֶּסֶף [кèсеф]. Тази дума, когато е предхождана от числително, със или без „шекед“, винаги обозначава пари, което ние би трябвало подразбираме на местата, където „шекед“ не е изразено експлицитно след числителното. Би трябвало да постъпваме така поне на местата, където е изразена някаква стойност. Това е удачно, защото шекедът е бил стандартът за стойност, точно толкова колкото и за тежест.“ [ISBE]

Според ISBE единствените монети, споменати в Стария завет са дариите или драхмите, които са наричани също персийски драхми דַרְכֻמוֹנִים [даркмонìм]. Те са указани в Ездра, 2:69; 8:27 и Неемия, 7:70-72 и ще бъдат разгледани по-нататък.

Електронната еврейска енциклопедия е по-нова, по-конкретна и по-

съвременна по отношение на дефиниране на тежината на един шекел. Ясно се говори за лек и тежък стандарт, който е два вида – вавилонски и финикийски:

„Тежината на шекела се определя по два стандарта – вавилонски и финикийски. Лекият вавилонския шекел е бил равен на 11 или 11,5 грама, а тежкият – на 22-23 грама; финикийският лек шекел – 7,3-7,7 грама а тежкият – 14,5-15,3 грама. При разкопки в съвременен Израел са открити множество златни и сребърни кулчета, слитъци, които са служили за платежно средство, а също везни с т.нар. *gird* – на стойност един или няколко шекела.

Наред с обикновения шекел се споменава т.нар. *свещен шекел* שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ [ш̀екел (х)а-к̀одеш], употребяван в култовата практика. От всеки мъж, навършил 20 години, е събиран по половин шекел за изработване на скинията (Изход, 30:13, 24; 38:25, 26), а също и като данък за престъпления (Левит, 5:15 Ако някой наруши закона, като от незнание съгреша относно посветените Господу вещи, то за престъплението си да принесе Господу овен от стадото без недостатък, достатъчен, според твоята оценка в сребърни сикли по сикъла на светилището, за принос за престъпление:).

След построяването на храма се събира данък от по половин шекел от всеки пълнолетен мъж. На този налог е посветена главата Шкалим от Мишна и Тосефта в Ерусалимския Талмуд. Тежината на шекела в периода на Първия храм се приближава до леката вавилонска система. Чак в периода на Втория храм шекелът от единица за тежина се превръща в обозначение за стойността на монета. В края на V и първата половина на IV в пр.н.е. в Обетованата земя се установява персийско владичество и тогава в широко обръщение са били финикийските сребърни монети, най-вече сидонски и тирски. Средната тежина на сидонския двоен шекел е била равна на 26, 43 грама. По този начин влизащият в него шекел (13, 215 грама) бил малко по-лек от финикийския тежък стандарт. В този период теглото на тирския starter е 12, 9 грама. Птолемей II (III в. пр.н.е.) провежда монетарна реформа и намалява тежината на тетрадрахмата (17, 46 грама по атическия стандарт) до 14, 3 грама, като с това изравнява тетрадрахмата към финикийския тежък стандарт. Тирският starter (*бел. авт., М.А.* – други източници наричат тази монета *селд*) също е приведен към шекела и от 126 до 56 г. пр.н.е. средната му тежина е 14, 2 грама чисто сребро. Хазмонаидите не сечат сребърни монети. Тяхната медна монета, прут (гръцки дилептон), съответства на стандарта на Селевкидите. Законоучители от 66-70 г. препоръчват да се плаща храмовият данък в тирски starterи, които понякога наричат шекели. Тирският монетен двор спира сеченето на сребърни монети още в 56 г. пр.н.е. За около век тези монети са били необходими на всеки пълнолетен еврейин за храмовия налог. Ръководителите на еврейското въстание се стремили да демонстрират своя суверинитет по време на Първата Юдейска война и затова вкарват в циркулация първите сребърни еврейски монети – шекели. През втората и третата година на войната са сечени медни монети със стойността на прут, а на четвъртата година – *хаци* (половина) и *рева* (четвърт). Предполага се, че стойността им е половин и четвърт шекел.” [EEE].

„Библейски данни

Най-ранните следи от израилтянската история, които могат да бъдат проследени, сочат че златото и среброто са били използвани като стандарт за стойност и като средство за размяна. Египетските данъчни списъци доказват, че двата метала са били използвани по този начин в Ханаан дори преди заселването на израилтяните там. Общата употреба на думата **קֶסֶף** [kèsef], означаваща *сребро*, да обозначи *пари*, сочи, че среброто е най-често употребяваното средство за размяна. До времето на изгнанието (VI в. пр. н. е.) и дори след това металите не са били сечени, а теглени, претегляни (Изход, 22:16; 2 Царе, 18:12; 3 Царе, 20:39). Мерките и теглилките били носени в чували или торби, прикрепвани към колана или пояса (Второзаконие, 25:13 Да нямаш в торбата си различни теглилки, тежки и леки.; Притчи, 16:11 Вярната теглилка и везни са от Господа, Всичките грамове в торбата са Негово дело.)” [JE]

Ивритският текст на Притчи, 16:11 и по-специално отговора на словосъчетанието *грамове в торбата* заслужава специално внимание. Ето и данните от BibleWorks 98:

פָּלֶס וּמְאֻזֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה מַעֲשָׂהוּ כָּל־אֲבְנֵי־כִּיסִים WPT Proverbs 16:11

אֶבֶן [èвен] камък

אֶבֶן [òвен] колело, диск

כִּיס [хис] торба, чанта; кесия, портмоне

Стихът заслужава особено внимание по две причини. Първо с твърдението, че верните теглилки са творение на Господ. Второ, заради словосъчетанието **אֲבְנֵי־כִּיס** [авнèй хис], преведено на български *грамове в торбата*. Формата **אֲבְנֵי** [авнèй] е мн.ч. смихут и не е ясно дали тя е изведена от думата *камък* **אֶבֶן** [èвен] или от думата *колело, диск* **אֶבֶן** [òвен]. Именно тази дума е преведена с българското *грамове*.

„Фалшифициране или девалвация на стойността на скъпоценните метали в смисъла на съвременните сплави изглежда, че не се е случило. Поне на подобни явления не се дава място в експлицитен вид. Единствените предупреждения са за фалшиви теглилки (Левит, 19:36 Верни везни, верни теглилки, вярна ефа и верен ин да имате. Аз съм Господ вашият Бог, Който ви изведох из Египетската земя.).

За да се отхвърли възможността, че през целия период преди изгнанието във Вавилон не са сечени монети – парите са броени като мерки за тежина, като чистота на метали и пр. – се цитира един пасаж от 1 Царе, 9:8, където слугата на Саул му дал една четвъртина от един сребърен шекел. Слугата имал тази четвъртинка в момента, което се третира като факт, че вече има монети. Такова заключение обаче е пресилено. Единственият правилен извод би трябвало да бъде, че по времето на автора на 1 Царе и по времето на Саул навярно са съществували сребърни късове с точно определена тежест и те са имали определена форма, известна на всички, с цел да се избегне нуждата от измерването им при всяка транзакция. Може би името *талант* **כִּכָּר** [кикàр], означаващо *ринг, халка, нещо кръгло* е образувано от дума за такива форми, доколкото египетските документи сочат, че било твърде обичайно металите да се оформят като халки или на кюлчета, слитъци. Халките не са открити

сред асирийците, които използват клиновидни форми на късовете злато, като тези, споменати в Исус Навин, 7:21 Когато видях между користите една хубава вавилонска дреха, двеста сикли сребро, и една златна плочка тежка петдесет сикли, пожелах ги и ги взех; и, ето, те са скрити в земята всред шатъра ми, и среброто отдолу.

WTT Joshua 7:21 (וַאֲרָאָה) [וַאֲרָאָה] בְּשֵׁלֶל אֲדָרַת שְׁנַעַר אֶחָד שֹׁבֵה וּמֵאֲתָיִים שְׁקָלִים כֶּסֶף וְלִשׁוֹן זָהָב אֶחָד הַמְּשִׁים שְׁקָלִים מִשְׁקָלוֹ וְאֶחָד־מֵדָם וְאֶקְחָם וְהָנִם מְמוֹנִים בְּאֶרֶץ בְּחֹדֶד הָאֲדָה לִי וְהַכֶּסֶף תְּחַתֶּיהָ:

Шекел / сикла שְׁקָל [shèkel]; шекели/сикли שְׁקָלִים [shkalùm] (гръцки, σίκλος, σίγλος)

За *пари*, както и за мярка за тежина, *шекелът/сиклата* е стандартна мярка, представляваща късове метал, които са части от един шекел или множество от шекели. Има борба между десетичната система на египтяните и шестичната система на вавилонците. Тази борба може да се почувства първо по отношение на мерките за тежест за златото и среброто. Финикийците навярно са медиатори: една минà от 50 шекела е употребявана като стандарт. Според някои индикации относителната стойност на златото спрямо среброто е 10 към 1. Вследствие на богатото снабдяване със сребро стойността става 40 към 3. Това, навярно, води до въвеждането на шестичната система. Първоначално златният шекел тежал 1/60 от една минà. Сребърният шекел трябва да е имал същата стойност и е тежал $40/3 \times 1/60 = 2/9$ от една минà. Тъй като това е твърде неудобно при употреба, било решено да се направи по-малко парче, което е по-удобно при предаване от ръка на ръка, при циркулация. Има два метода да установим тежестта на един шекел: 1. или сребърният еквивалент на златния шекел би могъл да се раздели на десет части и тогава един сребърен шекел тежи 2/90 или 1/45; 2. или сребърният еквивалент може да се раздели на петнадесет части и тогава един сребърен шекел тежи 1/135 от една минà.

Сигла = шекел (Гръцки, σίκλος, σίγλος)

През персийския период започва да се употребява вавилонският шекел, равен по тежест на 1/10 от една минà. Оттогава Неемия (Неемия, 10:32 Наредихме си още да се задължим да даваме всяка година по една трета от сикъла за службата на дома на нашия Бог) определя храмовия данък като една трета от шекела. Персийската система за сечени монети има за основа малката минà. Малката минà е наричана *сиглос*, което е равно на половин вавилонски шекел. Отношението между вавилонския и еврейския шекел е 3 към 8. *Сиглата* е смятана за 1/100 част от една минà, а не за 1/15. Смята се, че сиглата тежи 5,61-5,73 грама; минàта – 561-573 грама; един талант – 33,660 - 34,380 килограма. В макавейския период финикийският сребърен шекел отново влиза в употреба. Затова храмовата такса отново е половин шекел (Матей, 17:24, 24 А когато дойдоха в Капернаум, събирачите на двете драхми за храма се приближиха при Петра и казаха: Вашият учител не плаща ли двете драхми?).

Сечените монети не влизат в употреба сред евреите до персийския период. В Стария завет персийските драхми са споменати в Ездра, 8:27 (двадесет златни паници, хиляда драхми на тегло, и два съда от добра лъскава мед, скъпоценни като злато) и 1 Летописи, 29:7 и дадоха за работата на Божия дом пет хиляди таланта и десет хиляди драхми злато, десет хиляди таланта

сребро, осемнадесет хиляди таланта мед и сто хиляди таланта желязо” [JE]

WTT Ezra 8:27 וְכַפְרֵי זָהָב עֲשָׂרִים לְאַדְרָכָנִים אֶלֶף וְכָלִי נְחֹשֶׁת
מִצָּהָב טוֹבָה שְׁנַיִם חֲמֹדֹת כְּזָהָב:

WTT 1 Chronicles 29:7 וַיִּתְּנוּ לְעִבְדֹת בֵּית־הָאֱלֹהִים זָהָב כְּכָרִים חֲמִשָּׁת־אֲלָפִים
וְאַדְרָכָנִים רַבּוֹ וְכֶסֶף כְּכָרִים עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְנְחֹשֶׁת רַבּוֹ וְשִׁמּוֹנֹת אֲלָפִים כְּכָרִים
וּבְרֹזֶל מְאֹה־אֶלֶף כְּכָרִים:

Според BibleWors98 אַדְרָכָן [адаркѝн] или *daric* (*daric*) е персийска заемка, която навярно трябва да се различава от דַּרְכְּמוֹנִים [даркмонѝм]. Второто се среща при същия пророк – Ездра и изглежда, че е твърде близо до אַדְרָכָן [адаркѝн]. В Ездра, 2:69 се споменава и мярката-стойност минà в мн.ч. מִנִּים [минѝм], преведена като *фунта*: според силата си внесоха в съкровищницата за делото шестдесет и една хиляди драхми злато, пет хиляди фунта сребро, и сто свещенически одежди.

WTT Ezra 2:69 וְנָתַנוּ לְאוֹצַר הַמִּלְאָכָה זָהָב דַּרְכְּמוֹנִים שְׁש־רִבְאוֹת
וְאֶלֶף ס וְכֶסֶף מִנִּים חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וְכִתְנֹת כֹּהֲנִים מְאֹה:

Еврейската енциклопедия продължава така: „Персийската драхма тежала 8,40 грама, точно съответстващо на 1/16 от леката вавилонска минà. Съответстващата сребърна монета била 1/12 от една драхма/дарий. Навярно именно последното се има предвид под сребърен шекел/сикъл в Неемия, 5:15; 10:33.” [JE]

Неемия, 5:15

А по-раншните областни управители, които бяха преди мене, бяха товар на хората, и, освен четиридесет сикли сребро, вземаха от тях хляб и вино; при това, и слугите им господаруваха над хората. Но аз не правех така, понеже се боях от Бога.

WTT Nehemiah 5:15 וְהַפְחֹת הָרִאשִׁימִים אֲשֶׁר־לִפְנֵי הַכְּבִידוֹ עַל־הָעָם וַיִּקְחוּ
מֵהֶם בָּלֶחֶם וַיִּיּוֹן אַחַר כֶּסֶף־שִׁקְלִים אַרְבָּעִים גַּם נִעְרִיהֶם שָׁלְמוּ עַל־הָעָם
וְאֲנִי לֹא־עָשִׂיתִי כֵן מִפְּנֵי יְרֵאת אֱלֹהִים:

Неемия, 10:32

Наредихме си още да се задължим да даваме всяка година по една трета от сикъла за службата на дома на нашия Бог,

WTT Nehemiah 10:33 וְהָעֵמֶדְנוּ עָלֵינוּ מִצֹּת לְחַח עָלֵינוּ שְׁלִישִׁת הַשִּׁקְל
בְּשָׁנָה לְעִבְדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:

ISBE дава ценна информация за съотношението шекел-герà-древна унция (зърно): „Шекелът е бил разделен на 20 гери (Изход, 30:13 Ето какво да дават: всеки, който се причислява към преброените, половин сикъл, според сикъла на светилището (един сикъл е двадесет гери); половин сикъл за принос Господу). Предполага се, че герàта и била някакъв вид зърно, навярно растение от семейство бобови. Шекелът, навярно „царски“ или „търговски“, е от 160 зърна, разделени според вавилонската система. Но евреите явно имали друг шекел, наричан финикийски, който е бил стандарт за финикийските търговци. Поестествено е да се смята, поради съседството и близките връзки на Давид и Соломон с Финикия, че еврейските стандарти се придържат към финикийските. Финикийският шекел е бил около 224 зърна, вариращо за отделните райони, а еврейските шекели варират от 212 до 220 зърна. Еврейските шекели са монети, които са сечени след VI в.

пр.н.е. (бел. авт., М.А – първите юдейски монети са сечени от Макавеите в ерата наричана следпророческа – след 250 г.пр.н.е.)” [ISBE]

“Герà גֶרָא [gerà]

В Талмуда герàта е спомената само във връзка с библейския текст, а не като част от живота през талмудическата епоха. Раба изравнява една герà גֶרָא с една маà מַעֲוָה и привлича като авторитет за това равенство преводача Онкелос, превел Петокнижието на арамейски, който интерпретира термина „двадесет гери“ (Изход, 30:13 Ето какво да дават: всеки, който се причислява към преброените, половин сикъл, според сикъла на светилището (един сикъл е двадесет гери); половин сикъл за принос Господу.) като „двадесет маòт“ (Век. 50а). Тази маà би трябвало да е тирския обол или маà. В Век. 50а се казва: „Шест сребърни маот са равни на един денарий.“ Доколкото четири денария са равни на една селà, от това следва, че 24 маот са равни на една селà; в това равенство е използвана тирската селà. (срв. Voeckh, "Metrologische Untersuchungen über Gewichte, Münzfüsse, und Maasse des Alterthums in Ihrem Zusammenhange," p. 59, Berlin, 1838). Талмудът не маркира точната тежест на една маà, но от съществуващите тирски монети е възможно да се изчисли тази тежест. Най-тежката сирийска монета, която съществува, има тежест от 14,34 грама, а 1/24 от нея или 0,5975 грама е именно тежината на една маà. Това дедуктивно изчисление е базирано на най-тежката тирска монета, защото леките монети, поради търкането при употреба, лесно губят от първоначалната си тежест.” [JE]

В статията *Мерки тежести*, а не в *Пари*, Еврейската енциклопедия посочва релевантна талмудическа информация, от която става ясно, че тежината или стойността на един шекол варира през вековете. Това е важно и с оглед на т.нар. „сикъл на светилището“ или свещен шекол שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ [шèкел (x)а-кòдеш].

„Библията определя стойността на шекала на светилището като равна на двадесет гери (Изход, 30:13).

Изход, 30:13

Ето какво да дават: всеки, който се причислява към преброените, половин сикъл, според сикъла на светилището (един сикъл е двадесет гери); половин сикъл за принос Господу.

וְהָיָה שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְהָיָה שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ WTT Exodus 30:13
שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶרָא הַשֶּׁקֶל מִחֻצֵי הַקֹּדֶשׁ הָרִבֹּה לַיהוָה:

Така, според вече определената тежест на една герà / маà, шеколът трябва да е тежал 20 x 0,5975 грама = 11,95 грама. Ерусалимският Талмуд обаче споменава друго тегло на шекала (Sheq. 46d), утвърждавайки, че половин шекол е равен на шест גֶרָמִסִּין [грамсìн]. Същата стойност е посочена и в Tan., Ki Tissa, ed. Buber, p. 55a. Терминът גֶרָמִסִּין означава един *скрупул* (бел. авт, М.А. - днес аптекарска мярка от 20 грама) (γραμμῆριον), който е равен на 1/24 унция (бел. авт, М.А. - днес унцията е от 28,3 грама) (срв. Mussafia, „Musaf he-'Aruk“, s.v. גֶרָמִסִּין). Тъй като римският фунт съдържа 12 унции, половин шекол става равен на 1/48 от римския фунт, а цял шекол – 1/24. Според Voeckh римският фунт тежал 327,434 грама и според това шеколът е от 13,643 грама. В друг пасаж на Талмуда тежината на шекала е дадена като 14,34 грама или еквивалент на тирската сребърна монета селà. Талмудът декларира, че

сребърната монета, записана в Петокнижието е равна на тирските монети (Bek. 50b); по същия начин Тосефта декларира, че сребърната монета от Ерусалим е идентична на тази от Тир (Tosef., Ket. xiii. 3). Един шекел тогава е идентичен с тирската *селà* (Rashi on Bek. l.c.) и неговата тежест е приблизително 14,34 грама. (Бел. авт., М.А. – други изгочници наричат тази монета *стартер*). Разликата в тежестта на един шекел, която се получава между даденото от Ерусалимския Талмуд (13.643 грама) и тежината, изведена чрез идентифициране с тирската *селà* (14.34 грама) е само 0.7 грама. Тази разлика може да бъде обяснена с дръзкото предположение, че твърдението на Ерусалимския Талмуд, че един шекел е равен на шест ש"מס"ן [грамс"н], е приблизително. От друга страна разликата в тежината на шекела, посочена в Библията (11,95 грама), с тази на талмудическото твърдение в Мишна (Bek. viii. 7) за равенство на шекела с тирската *селà* (14,34 грама) и Вавилонския Талмуд (Bek. 50b), както и Ерусалимския (Kid. 59d), е твърде голяма, за да бъде отдадена на грешка при пресмятането. Това отклонение обаче намира своето обяснение в талмудическото твърдение, че шекелът бил уголемен, увеличен: библейският шекел, който по произход бил 3½ денария, бил уголемен по-късно с една пета, ставайки равен на 4 денария. Така вместо първоначалната си стойност от 20 гери, шекелът станал равен на 24 гери. Библейският шекел тежал 11,95 грама, а добавката от една пета – 2,39 грама – дава 14,34 грама тежест на късната монета, което наистина е равно на тирската *селà*. В добавка към този шекел, който бил наричан „сикъл на светилището“ или свещен шекел ש"קל ה"קדש [ш"екел (х)а-к"одеш], и който е равен на една тирска *селà*, Мишна (Ned. iii. 1) и Талмудът (B. M. 52a) споменават друг шекел, който бил равен на половин *селà* или „половин сикъл на светилището“. Този друг шекел навярно бил наричан *обикновен шекел*. Всичко това показва, че стойността на шекела варира през различните времена (за причините за тези промени и за периодите, в които се случват вж. Frankel in "Monatsschrift," 1855, pp. 158 et seq.; Zuckermann, "Ueber Talmudische Gewichte und Münzen," p. 13)." [JE]

В статията **Пари** на Еврейската енциклопедия е казано следното за мярката мина:

“Минà מִנָּה [минà] (гръцки, μινά); мн.ч. מִנִּים [мин'им], превеждано като *фунт* и *pound/mina*

Когато десетичната система си пробила път, златната минà, както и сребърната, е изчислявана като 50 съответни шекела. Затова съществуват 1. вавилонска сребърна минà, равна на $50/45 = 10/9$ от тежестта на една минà; 2. финикийска сребърна минà, равна на $100/135 = 20/27$ от тежестта на една минà. В по-ранната вавилонска система от сребърни стойности (използвана също в Лидия и Персия) сребърният шекел бил разделен на третини, шестини и дванадесетини, докато във финикийската система сребърният шекел е разделен на половини, четвъртини, осмини и т.н. Финикийският сребърен шекел е употребяван от израилтяните. Това се доказва от факта, че евреите прилагат същия метод за разделяне: четвърт шекел се явява в 1 Царе, 9:8 (и слугата пак отговори на Саула, казвайки: Ето в ръката ми се намира четвърт сребърен сикъл, който ще дам на Божия човек, за да ни покаже пътя.), а

половин сребърен шекел е данъкът за Храма в свещеническият закон. Шекелите, запазени от макевейския период, варират между 14,50 и 14,65 грама, което е точно 1/135 от голямата, „обща“, вавилонска минà. Съответно минàта тежи 727.7 грама, а талантът – 43,659 килограма.” [JE]

В статията *Мерки и тежести*, раздел *талмудически източници*, на Еврейската енциклопедия е добавена следната информация за мярката минà מִנָּה: „В Мишна, както и в Талмуда, минàта често се споменава като мярка за тежест на смокини, подправки, вълна, месо и други (Ket. v. 8; 'Eduy. iii. 3; Hul. 137b; Ker. 6a; et passim). В Мишна се споменава *италианска минà* מִנָּה אִיטָלְקָא [минà италкù] (Sheb. i. 2, 3). Италианската минà съдържа 100 динария, докато римският фунт съдържа 96 динария. Така една минà е равна на 1/24 от римския фунт, а римският фунт е равен на 327,434 грама, следователно италианската минà е равна на 341,077 грама, и това е тежестта маркирана в Талмуда. От един пасаж в Ber. 5a излиза, че една минà е равна на 25 шекела. Доколкото, според пасажа, който вече бе преведен (Shek. 46d), един шекел е равен на 12 скрупула, тогава една минà е равна на 25 × 12 или 300 скрупула. Римският фунт съдържа само 288 скрупула и затова минàта е равна на 1/24 от римския фунт. Освен минà от 25 шекела Талмудът (Hul. 137b-138a) споменава и друга минà, равна на 40 шекела или селаим (мн.ч. от *селà*).” [JE]

В статията *Мерки и тежести* на Еврейската енциклопедия има данни и за таланта טָלַנְט [тикàр]: „Терминът טָלַנְט [тикàр] обикновено се предава с думата *талант*, гръцки τάλαντον и обозначава тежестта на злато или сребро (Suk. 51b; 'Ab. Zarah 44a et passim). От Bek. 5a става ясно, че един талант съдържа 60 минà. В Ерусалимския Талмуд (Sanh. 19d) стойността му е дадена като 60 литра, което е равно на 60 מִנִּים [минùм]. Същият пасаж твърди за еквивалентност на един טָלַנְט [тикàр] със 100 מִנִּים [минùм], но това изказване трябва да визира атическата минà, която е равна на 1/3 от еврейска минà.” [JE]

Ефа עֶפָא [ефà]

Много често като мярка за размяна служи и *ефа* עֶפָא [ефà], макар, че тя е мярка за вместимост, а не за тежест. Друго значение на тази дума е *кошница*. Според BibleWorks98 ефата е равна на около 60 килограма.

Левит, 19:36 Верни везни, верни теглилки, вярна ефа и верен ин да имате. Аз съм Господ вашият Бог, Който ви изведох из Египетската земя.

Библейската *ефа* е спомената в Мишна (Men. VII 1), където нейната стойност е дадена като равна на три *сеа*. Една *сеа* е 13,184,44 кубически сантиметра.

The International Standard Bible Encyclopedia (ISBE) потвърждава информацията и дава любопитни щрихи.

„Авраам купува от хитейците полето и пещерата Махпела (Битие, 23:8; 25:9; 49:30), като сделката е направена по истински ориенталски начин – с прекалена учтивост, но в крайна сметка е изискана огромната сума от 400 шекела тегло сребро Битие, 23:15 Чуй ме, господарю: земя за четиристотин сребърни сикли, какво е между мене и тебе? Погребни, прочее, покойницата си.

От други пасажи се вижда, че сто сребърника може да струва една нива

(Битие, 33:19 И от синовете на Емора, Сихемовия баща, купи за сто сребърника нивата, гдето разпъна шатрата си), а цял хълм – два сребърни таланта (3 Царе, 16:24 купи самарийския хълм от Семера за два таланта сребро; и съгради град на хълма и нарече града, който съгради, Самария, по името на Семера, притежателя на хълма).

В Библията за *пари* най-често се използва общоприетото ивритско פָּרוֹס [кèсеф], гръцки ἀργυρίου, и двете означаващи *сребро*.” [ISBE]

НЯКОИ РАЗСЪЖДЕНИЯ

От цялата информация може да се разгърнат разсъждения в три, допълващи се, посоки.

1. Теглилките в древността имат правилна геометрична или скулптурна форма и вид.

В ISBE, статията *Теглилки и мерки*, се казва: „Теглилка מִשְׁקָל [мишкàль], в Езекил, 4:10 מִשְׁקוֹל [мишкòль]. Думата *теглилка* произлиза от корена *Шин-Куф-Ламед* שָׁקַל и от думите *меря, да премеря, премервам* שָׁקַל [шакàль]. От този корен произтича и думата *шекел/сикла* שֶׁקֶל [шèкел].

Езекил, 4:10 И храната, която ще ядеш, да бъде с теглилка, двадесет сикли на ден; от време на време да ядеш от тях.

WTT Ezekiel 4:10 וּמִאֲכָלֶיךָ אֲשֶׁר תֹּאכְלֶנּוּ בְּמִשְׁקוֹל עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם מֵעַתָּה עַד־עַתָּה תֹּאכְלֶנּוּ:

„Теглилките обикновено са от камък или бронз, възможно е и от олово, вж. Захария, 5:7-8. Теглилките били с най-различни форми – оформени като лъв във Вавилон и Асирия, или във формата на птици и други животни. Еврейските и финикийските теглилки, когато са направени от камък, са оформени като цилиндри или са с вретеновидна форма. Ако са от бронз, те обикновено са кубични или осмостенни или с множество лица, виж. илюстрациите към *Теглилки и мерки* (бел. авт., М.А. – в електронен вид обикновено илюстрациите липсват). В Палестина са намерени също и полусферични теглилки, с формата на кубе. (PEFS, 1902, р. 344; 1903, р. 117; 1904, р. 209).

През последните години при археологически разкопки в Палестина бяха открити теглилки, като сред тях са образците от Самария, придобити от д-р Чаплин. На тях има надпис на иврит *рева нецеф*. Това е интерпретирано като четвърт-половин, разбирай – от един шекел. Тежината им е 39,2 зърна (унции), което позволява лека загуба, тъй че пряко съответства на четвърт шекел от лекия вавилонски стандарт от 160 зърна или четвъртина от една половина спрямо двойния стандарт. Друга мостра, открита при Тел Захария, тежи 154 зърна (унции), което изглежда е от същия стандарт. Теглилките са намерени в Палестина и Финикия и са от финикийския стандарт, който е бил общоприет в Палестина. Те се намират в колекцията на Сирийския протестантски колеж в Бейрут. Най-голямата от тези теглилки има многоъгълна форма, тежи 1, 350 зърна (унции) или 87,46 грама, и очевидно е замислена като една 6 шекелова теглилка. По-малките от същия тип са части от финикийския шекел. Те са от същия стандарт – едната е с тежест един шекел, а другата – с тежест от два шекела. Всички имат дванадесет лица, а най-малката има

щампосани на всяка от страните си по един лъв, с което ни напомнят за теглилките-лъвово, намерени в Асирия и Вавилон. Някои от тези теглилки са от черен камък, а други – от бронз. Това е финикийски стандарт. Вавилонският стандарт на шекала би трябвало да е 160 или 320 зърна (унции); мината е 8, 000 или 16, 000, а талантът – 480,000 или 960,000 зърна (унции), в зависимост дали става дума за лекия или тежкия стандарт.” [H. Porter, ISBE]

„Теглилките вероятно са базирани от древните върху зърна от жито или ечемик. Египтяните и вавилонците обаче, още в много ранен период, са усвоили един по-научен метод. Сър Чарлз Уарън смята, че те са взели кубични измерения на мерките за дължина и установили колко зърна от ечемик съответстват на количеството вода, които съдържат тези кубични измерения. Така, той заключава, че египтяните установили с точност тежината на един кубичен инч дъждовна вода – на 220 зърна, а вавилонците – на 222 2/9. Приемайки една кубична длан за 25,928 кубични инча, тежината на това количество от вода трябва да бъде 5,760 древни унции (зърна). Така той смята, че тежестта на таланта е 2/3 от кубичен лакът, което е равно на 101,6 кубични длани, но смята, че за удобство е било прието, че е равен на 100 кубични длани, което е тежината на 576,000 зърна (унции), от което е произведена мината (1/60 от таланта), съдържаща 9,600 зърна (унции); а един шекел (1/50 от една мината) има 192 зърна (унции). Имаме ясни свидетелства обаче, че израилтянският шекел се е различавал от този и, че евреите са използвали различни шекали в различните периоди.” [H. Porter, ISBE]

Освен стереометрични форми или скулптурни елементи важно е, че понякога и бижутата служат за размяна, защото са съобразени с тежината на даден стардарт. Подобна информация е налице в различните статии и енциклопедии (Битие, 24:22 Като напоиха камилите, човекът взе една златна обика, тежка половин сикъл, и две гривни за ръцете й, тежки десет сикли злато, и рече:).

2. Ако приемем за вярно цитираното твърдение на Сър Чарлз Уарън, излиза, че в основата на пра-парите лежи една особена смес от научно наблюдение и познание и религиозно-мистична амбиция да се осмисли вселената в мерки, които са съразмерими с човешкото тяло. При това – в една система, която обхваща и твърдите, и течните тела, и разстоянията, и обемите. Така артефактите теглилки в Близкия изток, с правилна геометрична форма или скулптурни елементи, стават съотносими с т.нар. „играчки на Загрей”. Тази съотносимост на първите теглилки с правилните геометрични форми се препотвърждава и от словосъчетанието *грамове в торбата* אֲבִי־חֵיס [авнèй хис] от Притчи, 16:11 (Вярната теглилка и везни са от Господа, Всичките грамове в торбата са Негово дело), където думата *грам* в иврит е изразена с форма, която може да означава и *камък* אֶבֶן [èвен], но и *колело, диск* אֶבֶן [овèн].

Известни са седем играчки на Загрей – астрагал (купа), стробио (черупка от охлюв), шишарка (фалос), сфера (огряна и неогряна земя), кукла с подвижни крайници (Великата Богиня Майка), ябълка (плодът на хесперидите) и огледало.

Играчките на Загрей всъщност представляват свещени обредни предмети. За тях се съобщава в египетския папирус на Гуроб, датиран от III в. пр.н.е. В него са изброени конусът, ромбът, астрагала и огледалото. За тях пише Климент Александрийски, който цитира стихове на Орфей Тракиеця, и който предава

литературната версия поне от III век. Първо е споменат конусът, който смислово е равен на фалоса, появяващ се в сакрална среда като борова шишарка. В литературния орфизъм конусът ще бъде сближен с огъня, равен на тетрада. Вторият предмет е робът, схващан като уранически гръм. Третият предмет е астрагалът, осмислен като куб, тоест Земя. Следващият предмет са „дивно златните ябълки на Хесперидите“. Но освен ябълки на старогръцки същата дума означава и дребен добитък. Затова те се асоциират с „дивно златните руна на Хесперидите“, където руното има значение на царско-жречески символ, съгласно митологията за аргонавтите. Сферата представя обгърнатата от етера Земя в процеса на хиерогамия. Последният предмет е огледалото – с него Загрей е пълновластен ловец, улавящ всичко живо и мъртво. По Фол, 1991 и discoverybg.muffty.org.

Очевидно е, че предметите, осигуряващи търговската размяна и отчасти плащането на данъци, имат висока утилитарна функция, те са нещо практическо. От друга страна обаче, изглежда „етимологията“ им е свързана с неописуемата смес наука-религия, която осигурява магическо претворяване на пространството и силите.

3. „Вярната теглилка и везни са от Господа“ е твърдение, осмислящо предисторията на парите в монотеистичен дух. И ако в Притчи, Езекил и Амос то има форма на мъдрост или поучение, то в Левит верността на теглилките и различните мерки за размяна и данъци е Божия заповед.

Левит, 19:36 Верни везни, верни теглилки, вярна ефа и верен ин да имате. Аз съм Господ вашият Бог, Който ви изведох из Египетската земя.

Притчи, 16:11 Вярната теглилка и везни са от Господа, Всичките грамове в торбата са Негово дело.

Езекил, 45:10 Имайте прави везни, права ефа и прав ват.

Амос, 8:5 Казвайки: Кога ще mine новолунието, за да продадем жито, И съботата, за да изложим на продан пшеница, Като смалим ефата, уголемим сикъла, И мамим с лъжливи везни?

В Стария завет са отразени различни древни периоди, но текстът сочи, че монетите са късно явление в живота на библейските израилтяни. Затова тази сложна мрежа, обвързваща зърна от жито/ечемик, количество вода, кубически единици, литри, длан, лакът, стъпка и пр. с тежестта на различни единици, е основната система, обслужваща търговската размяна и данъчните плащания. Мрежата от мерки, съдържаща синонимна връзка между различните елементи от пространството, осигурява магическо претворяване на пространството и силите, както и боравенето с тях.

Утилитарността на парите, т.е. липсата на особена символика, е важен елемент в отношенията между хората. Ако имаме сакрален текст като Стария завет, никак не може да се отхвърли мистичното съдържание на мерките и техните числови стойности като инструмент за овладяване на пространството и символността както на самите мерки, така и на техните конкретни стойности.

В по-късни времена над тази първоначална мистично-научна мрежа от синонимии се наслагва самостоятелен културно-исторически феномен – символиката на образите и надписите на сечените монети.

БИБЛИОГРАФИЯ

BibleWorks98: Copyright © 1998 BibleWorks, LLC.

JE - JEWISH ENCYCLOPEDIA. Funk & Wagnalls Company. New York, 1912. Jewish

Encyclopedia.com website contains the complete contents of the 12-volume *Jewish Encyclopedia*, which was originally published between 1901-1906. *The Jewish Encyclopedia*, which recently became part of the public domain, contains over 15,000 articles and illustrations. www.jewishencyclopedia.com

ЕЕЕ - Электронная Еврейская Энциклопедия. 2005 © Ассоциация по изучению еврейских общин, Иерусалим. www.eleven.co.il

ISBE - *The International Standard Bible Encyclopedia*, 1915, 1st Edition (in Folio Views format for 4.0 BibleWorks) from Dr. Stanley Morris, 1997. ISBE, *The International Standard Bible Encyclopedia*, 1915, 1st Edition (in Folio Views format for 4.0 BibleWorks) from Dr. Stanley Morris, 1997. Джеймс, 1939: ISBE, *The International Standard Bible Encyclopedia*, James Orr, M.A., D.D. General Editor, John L. Nuelsen, D.D., LL.D. Edgar Y. Mullins, D.D., LL.D., Assistant Editors Morris O. Evans, D.D., PhD. Managing Editor, Melvin Grove Kyle, D.D., J.D. Revising Editor, Copyright, 1939, by Wm. B. Eerdmans Publishing Co. (now in public domain). www.studylight.org/enc/isb/;

www.biblemaster.com/bible/ency/isb/; www.bible-history.com/isbe/ и др.

Авторите на статията **Пари** в Еврейската енциклопедия, Емил Хирш, Уилям Новак, Изидор Зингер и Луис Н. Дембиц, посочват следната библиография: Bibliography: Benzinger, *Hebräische Archäologie*, pp. 189-198; Madden, *Coins of the Jews*, London, 1881; Nowack, *Lehrbuch der Hebräischen Archäologie*, 1894; Herzfeld, *Handelsgeschichte der Juden des Alterthums*, Brunswick, 1879, pp. 171-185; F. de Saulcy, *Recherches sur la Numismatique Judaïque*, 1854; Levy, *Geschichte der Jüdischen Münzen*, 1862. E. G. H. W. N.

Авторите на статията **Мерки и тежести** в Еврейската енциклопедия, Емил Хирш, Емануел Бенцингер, Йосиф Якобс и Яков Залелм Лаутербах, посочват следната библиография: Bibliography: B. Zuckermann, *Ueber Talmudische Gewichte und Münzen*, Breslau, 1862; idem, *Das Jüdische Maassystem und Seine Beziehungen zum Griechischen und Römischen*, in *Breslauer Jahresbericht*, ib. 1867; Scheftel, 'Erek Millin, Berdychev, 1905. J. J. Z. L.

Фол, 1991: Ал. Фол. Тракийският Дионис, книга първа. Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, София, 1991.

Money in the Old Testament

Mony Almalech

Resume

Mony Almalech uses reliable resources to reveal important and interesting details on the money in the Old Testament – *Jewish Encyclopedia* (JE), *The International Standard Bible Encyclopedia* (ISBE), *BibleWorks4*, the Russian *Электронная Еврейская Энциклопедия*, and of course – the Bible itself. Some of these details are:

- There is no special word for money in Hebrew. Most frequently the word for *silver* כֶּסֶף [kèsef] is used to denote a money transaction.

- For money, as for weight, the *shekel* שֶׁקֶל was the standard unit, the pieces of metal (gold or silver) being either fractions or multiples of the shekel. Very often the term *shekel of silver* שֶׁקֶל כֶּסֶף [shèkel kèsef] is used. There was a Temple-tax, called *shekel of the sanctuary* שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ [shèkel ha-kòdesh], which had different divisions in the different periods, according to the dominant system – half silver shekel (Exodus, 30:13), third silver shekel (Nehemiah, 10:33). The “half silver shekel of the sanctuary” consists of twenty *gerahs* גֵּרָה [gerà] (Exodus, 30:13). The gera (gerah) is supposed to be some kind of seed, perhaps a bean or some such plant.

- Before the Babilonian Exile (VI-th century before Christ) there is no data on coins used by Israelites. At that period the metals were weight but not coined. To disprove the opinion that during the whole period before the Exile coined money was unknown the passage in I Samuel, 9:8 is cited. Here it is related that Saul's slave gave him the *fourth part of a shekel of silver*, which he had with him. The conclusion, however, that this is a reference to coined money is too hasty. Even after the Babilonian Exile the coins are rarely mentioned in the text of Old Testament. Such coin is the *Persian darics, denarii or Persian dragma* דָּרְכְמוֹנִים [darkmonim] (Ezra 8:27).

- Mina מִנָּה [minà] is a unit consisting of shekels. In Bulgaria it is translated as *фунт (funt)* and in English as *pound or mina*. When the decimal system made its way into use, the gold mina as well as the silver mina was reckoned at 50 such shekels. Consequently there was (1) the Babylonian silver mina, equivalent to $50/45 = 10/9$ of a mina of weight; (2) the Phenician silver mina, equivalent to $100/135 = 20/27$ of a mina of weight. There was also Alexandrian mina.

- Talent כִּכָּר [kikàr]. The term kikar, generally rendered *talent*. It signifies something round or circular, suggesting a ring of this weight to be used as money. The bundles of money carried by the sons of Jacob to Egypt for the purchase of grain (Genesis, 42:35) were probably silver rings tied together in bundles. It is evident from the Talmud (Bek. 5a) that a kikar contained sixty mina. But there are different mina – Hebrew, Babylon, Egypt, Attic.

- Ephah אֵיפָה [ephà]. Very often אֵיפָה [ephà] is used in exchange transactions despite that it is a measure of capacity but not of weight. It is a dry measure. According to BibleWorks98 the ephah is about 60 kilograms.

- There were three different systems for weights and money – Egyptian, Babylonian

and Phoenician. In different periods the Jews used different one. One of the differences between Babylonian and Egyptian systems was the Decimal and sexagesimal division of an unite.

- Everyone of these three systems had heavy (“royal”) and a light (“common”) talent, mina, shekels, gera et ctr.

- Almalech shows in linguistic analysis of the Hebrew words, and the Hebrew and Bulgarian text of the Bible. For example the word שֶׁקֶל [shèkel] means ‘be weight’; from the same root is the noun *balance, scales* מִשְׁקָל [mishkàl], the verb *to measure, to weigh*, שָׁקַל [shakàl].

- The archeological finds are cited – the weights (shekels) were made as little sculptures – in the form of spindle or barrel, each have 12 faces, some of them has a lion stamped on each face save one, reminding of the lion-weights discovered in Assyria and Babylonia. Some weights are of black stone, the others of bronze.

- The hypothesis of Sir Charles Warren is taken for basis of speculation because it represents a system of synonymy measures for the elements and the dimensions of the world. Egyptians and Babylonians built different systems on the following relations: cubes of the measures of length and ascertained how many grains of barley corresponded to the quantity of water these cubes would contain; the weight of a cubic inch of rain water – grains; a talent weight of a cubit cubed, equal to the weight of grains; deriving from this the minah (1/60 of the talent) of 9,600 grains, and a shekel (1/50 of the minah) 192 grains.

- Almalech recalls the “toys of Zagrei” or “the sacral objects”. Zagrei is a chthonic-solar hypostasis of Thracian Dionis. They are bowl, sphere, strobile, rhomb, mirror, and apple. The “toys of Zagrei” are magical objects referring to the doctrinal grading of the structure of the Cosmos. They were used also for mythological designation of the initiation into the Orphic cult in the Ancient Thracian and Greek world. Comparing the “toys of Zagrei” to the sculpture and geometrical forms of weights, Almalech represents the hypothesis that the spring of the money is hidden into the religious secret knowledge of ancient initiated people. They presented their knowledge on the structure of the Universe in the geometrical and sculpture forms of the ancient weights. Afterwards a different cultural and social process took place – the coinage of money.